

ליקוטי ופסקי הלכות "חוקי היום"

ותלמודם
"חוקי היום"
לעשות רצונך
בלבב שלם

שע"י "חדר הוראה"

שכונת מנחת יצחק פעיה"ק ירושלים תובב"א - בראשות הרב חיים אהרן בלייער שליט"א

דיני

אתרוג

בשמיטה

בקשה:

נא לשלוח לכמה שיותר
אנשים כדי שיגיע הלכות
אלו לבתי בני ישראל,
לתועלת הציבור, וכך יש
לכם יד בהפצת תורה
ובהלכות נחוצות

לקבל הגליון כל שבוע במייל:

Paskenshtibel@gmail.com

אפשר להוריד
גליונות קודמים

[Archives - ארכיון](#)

לתרומות

ליקוטי ופסקי הלכות "חוקי היום"

ותלמודם
"תקופת היום"
לעשות רצונך
בלבב שלם

שע"י "חדר הוראה"

שבונת מנחת יצחק פניה"ק ירושלים תובב"א - בראשות הרב חיים אהרן בלייער שליט"א

273

פרשת כי תצא תשפ"ב

דיני אתרוג בשנת השמיטה

נא לא לעיין בגליון
בשעת התפילה
וקריאת התורה

לקיטת אתרוג בשדה הפקר

ט. דרך אחד להשיג אתרוג השנה הוא ע"י לקיטתו בפרדס של אחרים, כי מאחר שהם הפקר מותר לכל אחד ליכנס וללקוט אתרוג, אלא שיש כמה דינים בזה, כיבואר.

פרדס של הפקר

י. מצות עשה על הבעלים להפקיר פירות שיש בהם קדושת שביעית כדכתיב (משפטים כ"ג, י"א) "והשביעית תשמטנה ונטשתה" (רמב"ם ספה"מ מ"ע קל"ד). ונחלקו הפוסקים כשהבעלים לא הפקירם האם הם עדיין הפקר שהתורה הפקירם [אפקעתא דמלכא] (עי' מנ"ח מצוה פ"ד, פאת השלחן סי' כ"ג סקכ"ט). י"א שאם הבעלים לא הפקירם, אין הפירות הפקר (ב"י, אבקת רוכל סי' כ"ד).

יא. אבל רוב הפוסקים ס"ל שגם אם לא הפקירם הבעלים, עדיין הם הפקר וקיום המצוה הוא ע"י שאינו נועל שדהו לאחרים (מב"ט ח"א סי' י"א, מהרי"ט ח"א סי' מ"ג, חזו"א סי' י"ט סקכ"ד, סי' כ' סק"ז).

יב. גם הקרקע הפקר. לפיכך בעל פרדס של אתרוגים צריך להפקיר שדהו בשנת השמיטה ולהשאירו פתוח באופן שכל אחד יכול לבוא וללקוט האתרוגים שהם של הפקר, שהרי גם הקרקע הינו הפקר כדי שיאפשר לאחרים להיכנס ולזכות בפירות הפקר (גמ' נדרים מ"ב ע"ב), וכשעושים כן הרי הם הגיבורי כח' של שומרי שמיטה, שהרי הרבה השקעה וכוחות משקיעים בגידול אתרוגים ומוותרים על הכנסה גדולה הבא להם ע"י מהדרי ומייקרי מצות אתרוג.

יג. עצים אינם הפקר. אע"פ שהפירות והקרקע הינם הפקר, העצים עצמם אינם הפקר כל מה שאינו צריך לפרי וקטיפתו, ולכן כשלוקחים פירות מפרדס של שביעית, יש להיזהר שלא לגרום נזק לעצים שהרי ידוע שטבע עצי האתרוג להיות חלשים מאד ובקל אפשר להזיקם וזה לא התירה התורה, ואם הזיק העצים חייב הוא בתשלומי נזק.

יד. שומר. לכן במקום שיש חשש שיזיקו העצים, מותר להעמיד שומר שידריך הרבים איך לקטוף האתרוגים באופן המועיל וימנע מהזיק העצים, אבל אסור שימנע אחרים לבוא לקטוף (הגר"ש וואזנר, תורת הלוי פי"א אות ז').

טו. הודעת מקום המפתח. וכן יכול לנעול שדהו מחשש הזיק, ולתלות עליו מודעה שהפירות הן הפקר, ומי שרוצה ליטול יכול לקבל המפתח במקום פלוני (שמיטה כהלכתה, תורת הלוי שם) ובתנאי שנמצא המפתח סמוך למקום הפרדס (השמיטה והלכותיה פ"ג אות ד').

עצות של הערמה

טז. לפעמים היה בעלי פרדס שחוששים להפסד עצי האתרוג, או הפסד רווחי היבול, ולכן מחפשים עצות של הערמה להקשות על המלקטים ללקוט אתרוגים, וצד השווה בכולם הוא שאין רוח חכמים נוחה מהם [והרי הם 'חלושי כח' לא 'גיבורי כח'..], שהרי התורה ציווה "ונטשתה" [abandon her] ובכך אינו נוטש שדהו אלא דעתו ועיניו עליו.

יז. אינו מגלה עצי ערלה. יש שתלו מודעה בפרדס והודיעו שיש עצי ערלה בתוך הפרדס אבל אין מגלים מקומם, נמצא שאי אפשר לקטוף האתרוגים מחשש שהם אסורים מדין ערלה.

יח. ויש שאמרו על זה שאין זה נחשב הפקר כלל מאחר שלא הפקיר באופן שיוכלו אנשים ללקוט (הגר"נ קרליץ).

קדושת שמיטה באתרוג

בתר חנטה או לקיטה

א. פירות האילן. כבר כתבנו (עי' חוקי חיים 236) לגבי פירות שביעית מתי יש להם קדושת שביעית. והבאנו שפירות האילן הולכים בתר חנטה דהיינו אם חנטתם היה בשיעית, קודם ר"ה (חזו"א סי' ז' סק"ג), אף שנקטפו בתחילת שביעית אין עליהם קדושת שביעית, ואם חנטתם היתה בשיעית דהיינו אחר ר"ה בתחילת השביעית, חל עליהם קדושת שביעית, ואף שנקטפים בשנה שמינית אחרי השמיטה, כל שעכ"פ חנטתם היתה בשיעית חל עליהם קדושת שביעית.

ב. ירוקות. בירק הוא שונה והולכים אחר הלקיטה [time of harvest], ולכן כל ירק שנלקט מר"ה של שביעית עד ר"ה של שמינית נחשב לגידולי שביעית, וכל ירק שנלקט אחרי ר"ה של שמינית אין בהם קדושת שביעית, אולם גם אחרי ר"ה של שמינית צריכים לוודא שאכן נלקטו אחרי ר"ה של שמינית, כגון בירקות הרכים, אבל ירוקות קשים כגון תפוז"א ובצל מצוי בשוק גם הרבה זמן אחרי ר"ה עדיין יכול שנלקט בשיעית.

ג. אתרוג. בד"ן אתרוג, נחלקו בגמ' ובראשונים האם דינו כירק שהולכים בתר לקיטה, ואז אתרוג שנלקט אחרי ר"ה של שמינית [כגון אחרי ר"ה הבעל"ט] אין בו קדושת שביעית כלל, או שהולכים בתר חנטה כד"ן פירות האילן, ואז גם מה שנלקט אחרי ר"ה הבעל"ט יש בו קדושת שביעית מאחר שהחנטה היתה בשיעית.

ד. והסכימו רוב הפוסקים ונפסק שלענין שביעית הולכים אחר חנטתו לפני או אחרי ר"ה כשאר פירות האילן (ראב"ד פ"א מע"ש ה"ה, הגר"א י"ד סי' של"א ס"ק קצ"א) ולכן אף מה שנלקט אחרי ר"ה של שמינית [תשפ"ג] עדיין יש בו קדושת שביעית, ואף לאחר ר"ה אסור לבעל הפרדס לנעול שדהו, ומותר לציבור לקחת מהאתרוגים (חזו"א שם סק"י) מאחר שיש בהם קדושת שביעית.

אתרוג יש בו קדושה

ה. אתרוג יש בו קדושת שביעית מאחר שהוא ראוי לאכילה (שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' נ"ז) ויש אנשים שאכן אוכלים אותו כשהוא כבוש או כשעשה ממנו מרקחת.

אתרוג בשנה זו

ו. לכן אתרוגים שגדלו בארץ ישראל, יש בהם קדושת שביעית וצריכים לנהוג בהם בהתאם, ושייך בהם כל דיני פירות שביעית שהבאנו כבר (גליון 236 אות ז'), כגון לא לגרום להם הפסד (שם אות ז'), ושהם אסורים בסחורה (שם אות י'), ושלא יהיו בחשש 'שמור ונעבד' (שם אות כ') וכדומה.

ז. הכשר מעולה. גם צריכים לדקדק שהכל נעשה באופן ההיתר ולכן בשנה זו צריכים לדקדק יותר להשיג אתרוג רק עם הכשר מהודר, בין על הפרדס שממנה נלקט שלא עברו על איסורים בגידול האתרוג, וכן על אופן הלקיטה והחלוקה שנעשה הכל כד"ן, גם כשנעשה ע"י 'אוצר בית דין' (עי' מש"כ באריכות גליון 242), כדי שלא יהיה קיום מצוה עם טעם איסור מופג עליו, כל שכן שלא לקנות אתרוג מדוכנים העומדים ברחוב מאנשי הרחוב.

ח. לכן השנה יש כמה דרכים איך להשיג אתרוג כדי לקיים בו מצות ד' מינים כיבואר.

ט. אינו מפקיר העוקף. היה מנהג רע שבעל פרדס היה מודיע שהוא מפקיר כל האתרוגים אבל אינו מפקיר העוקף משום שהעוקף הוא חלק מהעץ שלא צריכים להפקיר (כ"ל אות י"ג) וגם אין חיוב להפקיר באופן שיוכלו לקיים בו מצות ד' מינים ומספיק להפקיר בכדי אכילה, כך שאין רשות לקחת העוקף ואתרוג בלי עוקף פסול, וא"כ מצאו דרך שאי אפשר לקטוף האתרוגים המופקרים.

כ. אבל כבר כתבו הפוסקים נגד הערמה זו, שהרי אין דרך בני אדם לשמרו לעצמו הרי זה בכלל הערמה שאסרו חז"ל בהרבה מקומות (חוט שני פ"ד סק"ז, שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' ע"ט אות ב').

כא. ועוד העירו על הערמה זה שצריך להפקיר את הפרי עם היד והשומר שלה כיון שזה צורך הפרי שכשניטל העוקף הפרי מתייבש והדרך הוא תמיד עם העוקף (דרך אמונה פ"ד צה"ל ס"ק רצ"ה).

כב. מניעת הודעת מיקום הפרדס. אין בעל הפרדס מחוייב להודיע לכולם מיקום הפרדס או הדרך אליה בכדי שיוכלו לגשת אליה לקטוף אתרוגים, כי אין בעל הפרדס מחוייב לעזור לבני אדם ללקוט בשדהו, אלא כל שהפקיר כדין יצא בזה ידי חובתו, ואלו שיודעים מיקומו יכולים לזכות בהם (שו"ת שבט הלוי ח"י סי' ר"א).

קטיפת אתרוג משרה הפקר

זמן הקטיפה

כג. קודם ר"ה של שמינית. אתרוג שלוקטים קודם ר"ה [תשפ"ג] לכו"ע יש בו קדושה והרי הוא הפקר, ועל בעל הפרדס להניח שדהו פתוח לכל.

כד. לאחר ר"ה של שמינית. כשהוא לאחר ר"ה, יש מהפוסקים הס"ל שמשפק הולכים גם בתר לקיטה, וממילא הפירות הם ספק הפקר, ועל אף שהבעלים מחוייבים לפתוח שדהו לכל, מ"מ אסור לציבור ללקוט מהם מספק (פוסקים בדעת הרמב"ם פ"א מע"ש ה"ה וה"ו, פ"ד שמיטה ה"ב) ולכן עדיף ללקט אתרוגים מהפרדס של הפקר לפני ר"ה.

כה. אמנם רוב הפוסקים ס"ל לגבי אתרוג שהולכים רק בתר חנטה ולא בתר לקיטה, ולכן אף לאחר ר"ה של שמינית, מותר ללקוט אתרוגים שחנטו בשביעית והרי הם הפקר לגמרי (חזו"א, בית דוד שביעית ח"ב פ"ב הע' 25).

אופן הקטיפה

כו. אין לקטוף פירות מהאילן בכלים שרגילים לקטוף בהם בשאר שנים (משנה פ"ח מ"ו), ואם אי אפשר לקטוף בכלים אחרים וגם השדה הופקרה כדין, המימקל לקטוף בכלים רגילים לא הפסיד (חזו"א סי' י"ב סק"ח ד"ה שביעית).

כמות הקטיפה

כז. בעל הפרדס. מן התורה אסור לבעל השדה ללקט את כל פירות שדהו שנאמר "את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור" (ויקרא כ"ה ה') כדי שלא יראה שעושה לסחורה, וחכמים אסרו ללקט אפילו חלק מפירות שדהו, אך מותר לו ללקט כשיעור שדרך בני אדם להביא לביתו בפעם אחת (רמב"ם פ"ד ה"א והכ"ד).

כח. שאר בני אדם. אף לשאר בני אדם אין לקטוף יותר משיעור דרך בני אדם להביא בפעם אחת (כך צידד החזו"א סי' י"ב סק"ט ד"ה שם מ"ז, סי' י"ג סק"ז ד"ה ומהא), ואם ליקט בשבילו ובשביל חברו מותר ללקט כשיעור ששניהם מביאים לביתם, וה"ה אם לוקט לכמה אנשים.

כט. באתרוגים, יש ששיעור ששני אתרוגים הוא הכמות שדרך בני אדם להביא לביתו בפעם אחת (הגר"ש"א הובא בבית דוד סוכות פ"ב הע' 29), ויתכן שגם שלש מותר מאחר שגם זה הדרך להביא לביתו כדי לבחור המהודר שבהם.

ל. לכן בעצם מותר לקטוף הרבה אתרוגים ולקחתם לביתו ויבחר לעצמו המהודר ביותר, כשהנשארים עכ"פ ילכו לאחרים להשתמש בהם למצוה או לאכילה ולא ילכו סתם לאיבוד. אבל אין לקטוף הרבה אתרוגים כשמשאיר האינם רצויים בתוך השדה.

אוצר בית דין

לא. עוד דרך מקובל לחלק אתרוגים הוא ע"י אוצר בית דין, דהיינו בעל הפרדס מוסר שדהו לשלוחי בית דין והם עושים העבודות המותרות לאילנות בשביעית, ואז קוטפים, מארזים ומאחסנים אותם ואח"כ מחלקים אותם לציבור הרחב.

לב. כבר הארכנו (גליון 242) אודות כל דקדוקי הלכה והנהוג לגבי פירות המחולקים ע"י אוצר בית דין, ויש בתי דינים שמחלקים כל מיני פירות ע"י 'אוצר בית דין' במשך שנת השמיטה, ויש שמקפידים לא לסמוך על זה לכל הפירות, אבל כן סומכים על זה לחלק אתרוגים לקיום מצות ד' מינים כי אין דרך אחרת לוודא שגיעו אתרוגים לכולם (בית דין של העדה"ח).

שמירת הפרדס

לג. אין לשלוחי בית דין לשמור את השדה מאנשים פרטיים המעוניינים לקטוף, שהרי הם לא הבעלים על השדה, כי השדה עדיין הפקר ע"י בעלה, ורק לבי"ד יש להם רשות וזכות לקטוף הכל כדי להקל על הציבור לקבל הפירות המופקרים (חזו"א סי' י"ג סק"ה ד"ה והם, חוט שני קונט' אוצר בי"ד ד"ה כתוב וד"ה והדבר, דרך אמונה פ"ו סוף סק"ט).

לד. ואם שמרו שליחי בי"ד באופן שלא נתנו לאחרים לקטוף בו, יש הסוברים שהוא בגדר איסור 'שמור' לכמה שיטות (הגר"ש"א, משנת הגר"ש פ"ה ס"ו, הגרשז"א מנחת שלמה ח"ג סי' קל"ב אות ח"י).

התשלום

לה. התשלום שנגבה ע"י שלוחי בית דין אינו עבור האתרוגים עצמם שהרי הם אסורים בסחורה והם הפקר, אלא עבור כיוסי הוצאות הפועלים בשדה, קופסאות אריזה, הובלה והוצאות תחנות החלוקה.

לו. אסור להציג אתרוגים של שביעית על שלחן כבכל שנה ולגבות תשלום על כל אתרוג בנפרד כבכל שנה לפי הידורו, שהרי זה דרך סחורה, ואי אפשר לייחס התשלום כהוצאות, שהרי ההוצאות לכל אתרוג הם זהים ואין ההוצאות לאתרוג מהודר יותר מאתרוג שאינו מהודר, והחנניות או עמדות שגובים אתרוג לפי הדרו, אין לקחת מהם שהרי עוברים על איסור סחורה.

לז. מחיר לפי סוגים שונים. אמנם מותר למיין האתרוגים לכמה סוגים כגון סוג א' א', סוג א' וסוג ב', ולשים אותם באריזה סגורה ולקבוע מחיר לכל סוג, שהרי אין זה כדרך סחורה שבכל שנה, אלא הוא אופן לגבות ההוצאות, ורק במקום שכל אחד ישלם אותו חלק בהוצאות, זה שמקבל סוג א' א' משתתף קצת יותר בהוצאות מאחר שמקבל אתרוג יותר מהודר.

לח. אסור לסוחרים לקבל כסף יותר ממה שקבעו בי"ד מחיר קבוע על קופסא, שהרי מה שמוסיפים אינו כבר הוצאות אלא רווחים, ויש בזה איסור סחורה.

לקחת אתרוג לחוץ לארץ

הוצאת פירות שביעית לחו"ל

לט. אסור להוציא פירות שביעית לחו"ל אף אם דעתו להחזירם לארץ (משנה פ"ו מ"ה), ו"א הטעם שלא יתחלפו בפירות חו"ל וינהוג בהם מנהג חולין (ר"ש משאנץ ת"כ ב' בהר פ"א ה"ט), ו"א הטעם שהוא מעלה בעלמא שעשו שייאכלו דוקא בא"י (חזו"א סי' י"ג סק"ג), ו"א טעם האיסור משום ביעור (רידב"ז פ"ה ה"ח).

אתרוגים למצוה

מ. על אף שפירות שביעית אסור להוציא לחו"ל, מ"מ בשעת הדחק ומשום מצוה ד' מינים התירו הפוסקים להוציאם. יש שהתירו רק בשעת הדחק כשאין להם אתרוגים בלתי מורכבים וקיים חשש שיבוטל המצוה לגמרי (חזו"א מכתב ב' ד' מינים עמ' שכ"ג).

מא. ויש שהתירו לגמרי, שהטעם משום ביעור (כ"ל אות ל"ט) וכשלוקחים רק קצת כל שכן כשלוקחים אתרוג אחד לקרובי משפחה וכדומה, או שמחזירים אותו לא"י קודם זמן ביעור, מותר (הגר"פ עפשטיין ראב"ד ירושלים, מתורתו של רבי פנחס ח"ב סי' פ"ב אות ד', הגר"ש וואנר, תורת הלוי שביעית פ"ג אות נ"ו), ויש שמאד החמירו לא להוציא גם אתרוגים לחו"ל (שו"ת דברי יואל סי' צ"ד).

מב. גם בחו"ל צריכים לשים לב אם האתרוג שיוצאים בו ידי חובתו אם הוא מא"י, שאם כן, צריכים לדקדק לנהוג בו בקדושה.

קדושת אתרוגי א"י

תליית אתרוג בסוכה

מג. מותר לתלות אתרוג ושאר פירות שביעית לנוי בסוכה שאין האתרוג או הפירות נפסד בכך, ואף שבימי החג הוא מוקצה למצוותו ואסור לאוכלו, הרי לאחר מכן הוא חוזר להתירו (שו"ת שבט הלוי ח"ז סי' נ"ז, הגר"ש"א, משנת הגר"ש פ"ז ס"ד), ועל אף שיש צד שיפול ויפסד, אין חיוב שמירה בפירות שביעית (מ"ר הגר"ש"ק גראס, בית דוד שביעית ח"ב פ"ז הע' 8).

מח. משמוש יד של האתרוג. מותר ליטול אתרוג כדרכו בכל שנה, ואינו צריך לדקדק בו שלא להשתפשף ע"י נטילתו, משום שכך הוא דרכו באתרוג, וידוע מהחת"ס שזה גם הידור מצוה, לכן אין בו משום הפסד פירות שביעית.

הגליון נתרם ע"י ידידנו רודף צדק וחסד
הרה"ג ר' **יחזקאל פיינגנבוים שליט"א**
מחשובי תלמידי חכמים עיה"ק ירושלים
לרגל הכנסת בנו היקר **אליעזר נ"ו**
לעול התורה והמצוות - הקב"ה יעזרם לגדלו לתורה
לחופה ולמעש"ט ורוב נחת ושמחות בכל יוצאי חלציהם

ספרי קובץ גליונות 'חוקי חיים' אפשר להשיג עכשיו
גם במגשפט במלפון : 07779 327 024
סמאמפורד הילל: 07984 673 724 גולדרס גרין: 07946 370 936
בארא פארק: 845 538 7012 מאנסי: 347 636 4442